

Marknadsreformer i den nordiska äldreomsorgen – vad kan Danmark lära av erfarenheterna från Sverige och Finland?

Marta Szebehely

marta.szebehely@socarb.su.se

Professor i socialt arbete

Stockholms universitet

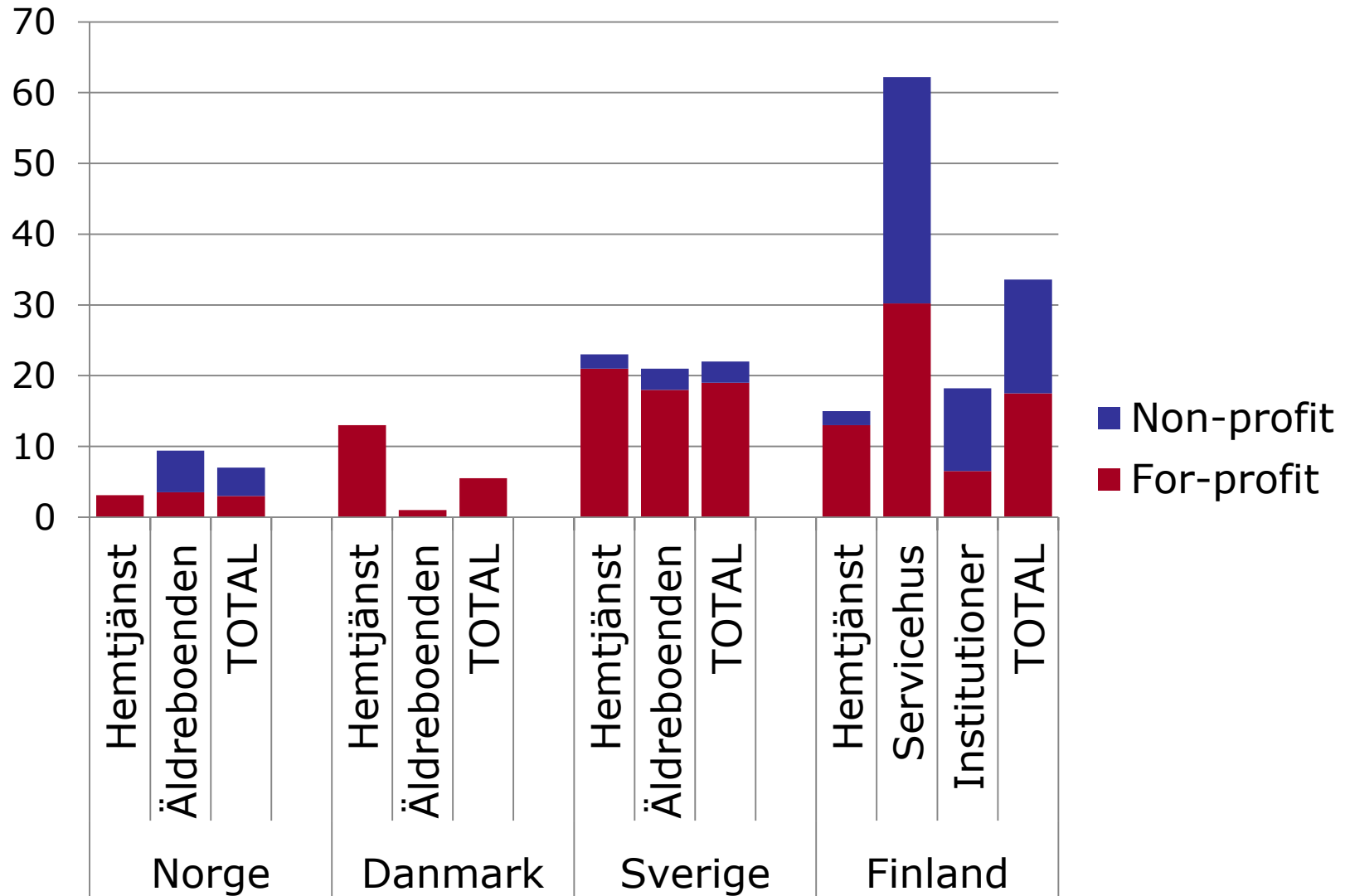
- Presentationen bygger på:
- Arbete inom forskarnätverket *Normacare*
- Rapporten *Marketisation in Nordic eldercare*
- Kan laddas ner eller beställas på www.normacare.net

Genomslag av idéer om konkurrens i nordisk äldreomsorg

- Förhoppningar: konkurrens → ideella organisationer o små företag stimulerar offentliga sektorn, ökad kvalitet, minskade kostnader.
- Start runt 1990.
- **Entreprenadupphandling** (udlicitering) efter konkurrensutsättning (främst äldreboenden/ plejehjem o plejeboliger) – en första våg.
- **Kundvalsmodeller (frit valg)** (främst hemtjänst) – en andra våg.
- Alla länder påverkade – men stora skillnader mellan länderna.

Äldreomsorg i privat regi 2012

Nordiska likheter och skillnader

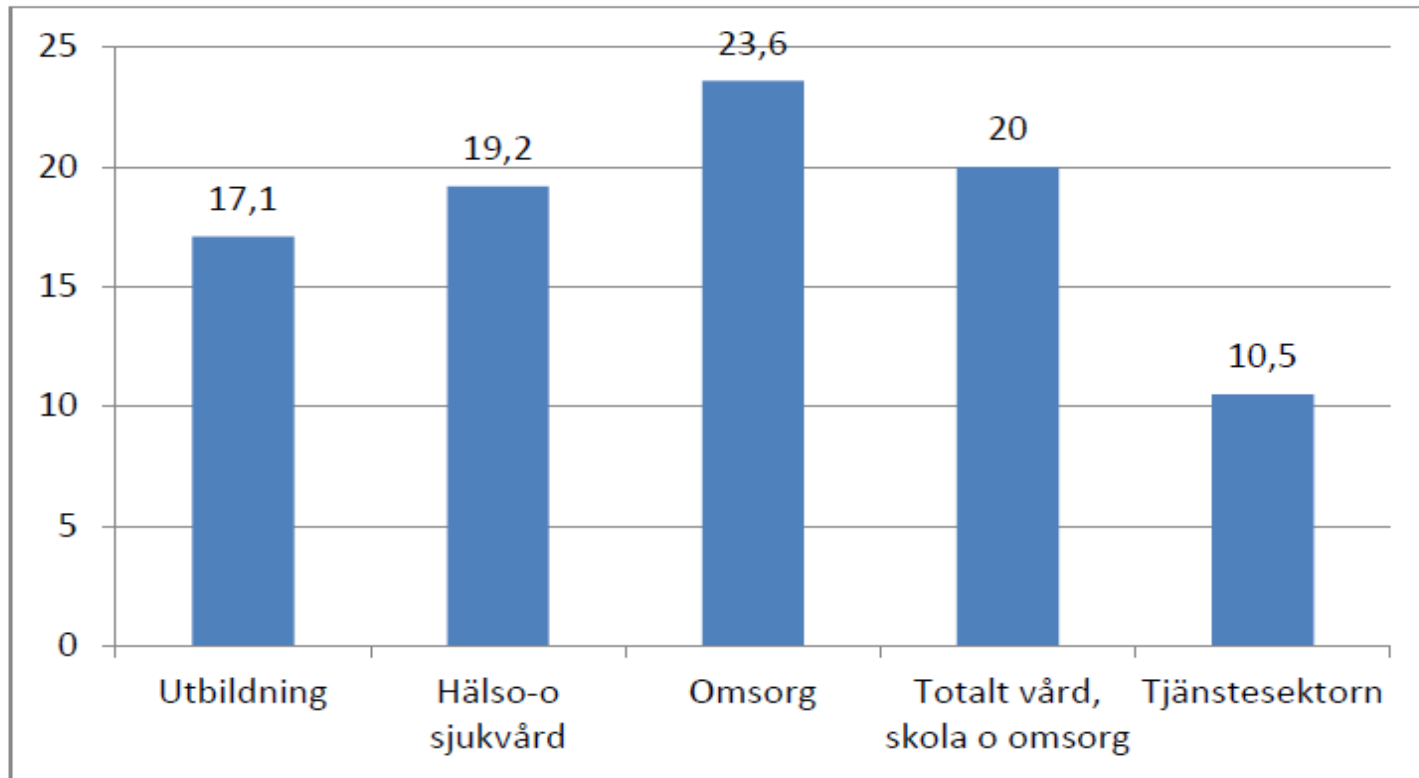
- Finland och Sverige:
  - 18-19 % av äldreomsorgen i for-profit regi
  - Stora företag dominerar (främst äldreboenden)
- Norge och Danmark:
  - 4-6 % av äldreomsorgen i for-profit regi
  - Färre stora företag
- Gemensamma drag:
  - Ökning av for-profit äldreomsorg (från noll 1990)
  - Ingenstans har non-profit äldreomsorg ökat (störst men minskande i Finland)
  - Stora kommunala skillnader

Stora aktörer inom svenska och finska äldreboenden

- Start under recession med priskonkurrens – gynnar stora företag
- Två största (Attendo och Vardaga/Carema) har 10% av alla äldreboendeplatser i Sverige.
- Finland: De 5 största har drygt 20% av alla äldreboendeplatser.
- Alla ägs av internationella riskkapitalbolag
- **Starkare koncentration än i resten av världen**
- En attraktiv marknad – internationell jämförelse: generös finansiering och låg grad av reglering

Sverige: Välfärdstjänster i allmänhet och äldreomsorg i synnerhet: en lukrativ bransch

Diagram 6. Avkastning på eget kapital, medelvärde, 2012

Källa: Företagens ekonomi 2012

Statistiska Centralbyrån (2014) Finansiärer och utförare inom vård, skola och omsorg 2012

Sverige: Kritik mot riskkapitalbolag som ägare och mot skatteplanering

- Moderbolag i skatteparadis
- Internlån till hög ränta (räntesnurror) → låg/ingen skatt i Norden
- "Enkelt för välfärdsbolag att undvika skatt"
  - Fem största välfärdsbolagen i Sverige omsatte 22,4 miljarder kronor och betalade 26 miljoner i skatt (Dagens Nyheter 2014-11-27)
- Kritik från alla politiska partier
- Tidigare borgerliga regeringen tillsatte flera utredningar för att begränsa kortsiktighet o skatteflykt – svårt att stoppa
- Nya s + mp regeringen aviserar utredning mot vinst: "överskott ska som huvudregel återinvesteras"
- I linje med folklig opinion: bara 7 % tycker att "Företag ska som idag själva bestämma om vinstutdelning" (Nilsson 2014)

Förhoppningar bakom marknadisering: konkurrens → sänkta kostnader, ökad kvalitet och mer non-profit – hur gick det?

- Inte mer non-profit
- Upphandling i konkurrens (udlicitering) gynnar stora aktörer
  - Minskar konkurrens
  - Stora aktörer har starka röster
- Idag kundval (frit valg) i stället → många små företag
  - Stockholm: mer än 100 i varje stadsdel
  - Svårt att välja, svårt att kontrollera, kostnadsdrivande
  - Stor omsättning av företag
- Både koncentration och fragmentering

Blev det billigare med konkurrens? (Sverige)

- Priskonkurrens → lägre kostnader (i början); därefter oklart
- Inga beräkningar av samlade kostnader för upphandling, information, uppföljning, tillsyn, kontroll.
- Idag ingen diskussion om sänkta kostnader
- ”Konkurrera med kvalitet, inte pris”
- ”Valfrihet ett värde i sig”
- Starka förväntningar att information → informerade val → exit om missnöjd → ökad kvalitet

Förbättrad kvalitet? (Sverige)

- Omstridd fråga – vad är kvalitet?
- **Strukturkvalitet:** Lägre personaltäthet, fler timanställda och färre med utbildning i for-profit äldreomsorg (sämst i de riskkapitalägda).
- **Processkvalitet:** Fler riskbedömda o delaktiga i genomförandeplan i for-profit äldreomsorg (bäst i de riskkapitalägda)
- **Resultatkvalitet:**
  - Inga uppgifter om trycksår, fallskador etc;
  - Ingen skillnad i nöjdhet (user satisfaction) mellan offentligt/privat eller mellan kommuner med/utan frit valg

Ekonomer och omsorgsforskare drar olika slutsatser

- **Ekonomer:**
  - Konkurrens → högre effektivitet (lägre personaltäthet men högre processkvalitet o lika nöjda brukare)
  - Bättre information i kundval (hemtjänst) och striktare upphandling/ kontroll (äldreboenden) → bättre kvalitet
- **Omsorgsforskare:**
  - Kontinuitet, tid och flexibilitet i omsorgsmöten centralt → lägre personaltäthet o fler timanställda problematiskt
  - Hjälpmottagarna skröpliga + kontinuitet viktigt → få kan välja och exit sällan ett alternativ → kundval förbättrar inte kvalitet
  - Risk för icke avsedda konsekvenser av striktare reglering o kontroll

Den nordiska äldreomsorgen i korsdrag mellan jämlikhetsambitioner och marknadsmodeller

- Vinnare och förlorare i kundvalsmodeller
- Betoning på valfrihet → risk för ökad ojämlikhet – vad händer om medelklasens 'vassa armbågar' försvinner?
- Den stora politiska utmaningen: bevara äldreomsorgens jämlikhetsambitioner – ett samhälle där alla sociala grupper vågar bli gamla

Referenser

- Meagher G & Szebehely M (2013) *Marketisation in Nordic eldercare*, Stockholms universitet.
<http://www.normacare.net/report>
  - (en sammanfattande version på svenska finns i: Szebehely M (2014) Vinstsyfte i äldreomsorgen. I: *Alla dessa marknader*, Riksbankens Jubileumsfonds Årsbok, Makadam Förlag.)
- Statistiska Centralbyrån (2014) *Finansiärer och utförare inom vård, skola och omsorg 2012*. [http://www.scb.se/sv /Hitta-statistik/Publiceringskalender/Visa-detaljrad-information/?publobjid=22497](http://www.scb.se/sv/Hitta-statistik/Publiceringskalender/Visa-detaljrad-information/?publobjid=22497)
- Nilsson L (2014) Nej till vinstutdelning – ja till valfrihet välfärden. I: Oscarsson H och Bergström A, red. *Mittfåra och marginal*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
<http://www.som.gu.se/publicerat/B%C3%B6cker/61.-mittfara-och-marginal--2014-/>